

**Ponowna recenzja pracy doktorskiej mgr Rafała Wilka
pt. *Sport osób z niepełnosprawnością ruchową w Polsce (1952-2016)*.
Uniwersytet Szczeciński Instytut Nauk o Kulturze Fizycznej**

Na wstępie pierwszej recenzji stwierdziłem, że historiografia kultury fizycznej wciąż nie odzwierciedla wszystkich aspektów rozwoju kultury fizycznej w Polsce, do których z pewnością należą dzieje sportu osób niepełnosprawnych. Dotąd szersze badania historyczne prowadził w zakresie sportu osób niepełnosprawnych ruchowo Sławomir Jandziś (*Z dziejów rehabilitacji medycznej i sportu osób niepełnosprawnych w Polsce*), a wśród osób z niepełnosprawnością intelektualną badania realizowała Dorota Pilecka (*Od wykluczenia ku emancypacji sportowej. Olimpiady specjalne w Polsce*). Podzielałam wyrażony wówczas pogląd, że podjęcie badań nad dziejami kultury fizycznej osób niepełnosprawnych ruchowo przez Rafała Wilka było zasadne nie tylko z powodu wspomnianej luki. Także dlatego, iż Autor, dysponował odpowiednim przygotowaniem merytorycznym z zakresu historii sportu tej grupy osób niepełnosprawnych, oraz doświadczeniem wyniesionym z aren sportowych jako osoba czynnie uprawiająca na światowym poziomie sport paraolimpijski.

Przywołuję także wcześniejszą uwagę, że ze względu na historyczną formułę ukazania rozwoju sportu niepełnosprawnych, pracę należy oceniać z pozycji tej dziedziny, bowiem wpisuje się w historiografię kultury fizycznej. Wybór tematu nie budzi zatem zastrzeżeń, natomiast umieszczone w tytule ramy czasowe i terytorialne są uzasadnione, bowiem w roku 1952 powstało Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy „Start” – pierwsza centralna organizacja zajmująca się rozwojem sportu wśród osób niepełnosprawnych, natomiast cezura końcowa to rok 2016, w którym odbyły się ostatnie igrzyska paraolimpijskie, wieńczące kolejny etap rozwoju sportu osób niepełnosprawnych w skali globu i Polski. Walorem dysertacji są rozległe granice terytorialne, obejmujące obszar Polski po 1945 roku. Ukazanie procesu historycznego na przestrzeni ponad pół wieku w skali całego kraju było zadaniem trudnym i godnym podkreślenia. Autor mógł o tym wspomnieć we wstępie, uzasadniając przyjęty zakres chronologiczny i terytorialny pracy.

Podzielałam wyrażoną wcześniej opinię, że układ pracy został opracowany prawidłowo. Jak napisałem: Struktura pracy nawiązuje do licznych przykładów opracowań historycznych z zakresu najnowszych dziejów kultury fizycznej, bazujących najczęściej na układzie problemowym, który w tym przypadku został zastosowany. Ogółem poprawiony tekst liczy 279 stron (wcześniej 257), w tym 240 stron (wcześniej 216) części opisowej. Został zatem

rozbudowany i należy pod tym względem do opracowań średniej wielkości. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych, zakończenia, bibliografii, wykazów fotografii, rycin, tabel, skrótów, indeksów nazwisk i miejscowości oraz streszczeń w języku polskim i angielskim. Pomiędzy rozdziałami, odpowiednio zatytułowanymi, zachowano proporcje, a ich tytuły zostały potem odzwierciedlone w tekście. Podobna uwaga odnosi się do tytułu całej pracy, który jest zwięzły i w ogólnym zarysie zapowiada jej treść.

W uwagach szczegółowych dotyczących poszczególnych rozdziałów w większości aktualne pozostają zapisy o kolejnych partiach tekstu. Podałem wówczas: Pracę otwiera wstęp o profilu metodologicznym. Autor dokonał w nim niezbędnego wprowadzenia dotyczącego niepełnosprawności, a następnie przedstawił stan badań oraz wypływający z nich cel pracy (... *głównym celem stało się odtworzenie i przedstawienie ewolucji rozwoju sportu osób niepełnosprawnych ruchowo w Polsce w latach 1952-2016*). Potem zaprezentował wykorzystane materiały źródłowe i zastosowane metody badawcze. W ostatniej części uzasadnił przyjętą strukturę pracy oraz zastosowany układ wewnętrzny. Dokonał również krótkiej charakterystyki poszczególnych części doktoratu. Aprobując konstrukcję wstępu należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że nie dokonał pełnej charakterystyki wszystkich akt (Archiwum Akt Nowych), a skupił się głównie na Składnicy Akt Polskiego Związku Sportu Niepełnosprawnych „Start” oraz innych placówkach. Zasadniczo wstęp zawiera wszystkie niezbędne elementy i spełnia swoją rolę, co pozytywnie świadczy o przygotowaniu metodologicznym w zakresie historii kultury fizycznej Doktoranta. Należy jednak przyznać, że w najnowszej wersji Autor nie skorzystał z możliwości poprawienia tekstu zgodnie z powyższymi uwagami. Dokonano natomiast uzupełnienia dotychczasowej literatury.

W rozdziale pierwszym, jak napisałem, o charakterze kompilacyjnym pt. *Tradycje sportu osób niepełnosprawnych ruchowo w Polsce na tle wybranych krajów*, Autor ukazał w ogólnym zarysie sport osób niepełnosprawnych w Polsce do 2016 roku oraz kulturę fizyczną osób niepełnosprawnych w wybranych krajach europejskich i USA. Nie są to więc tradycje do 1952 roku, lecz ogólny rys historyczny tej dziedziny sportu w Polsce. We wstępie lub na początku omawianego rozdziału nie podano, dlaczego został dokonany wybór właśnie tych krajów (Austria, Francja, Hiszpania, Niemcy, Słowacja, Szwajcaria, USA) oraz jakie kryteria za tym stały. Na tym tle rodzi się także uwaga dotycząca części poświęconej Szwajcarii, o której systemie sportu osób niepełnosprawnych w tekście występują ogólniki, bez nazw organizacji, nazwisk działaczy i zawodników oraz jakichkolwiek dat. Brakuje przypisu, a sam tekst przypomina materiał informacyjny z turystycznego folderu reklamowego. Przypisy w tym rozdziale pochodzą w większości z zasobów Internetu. Autor nie pisze, dlaczego nie wykorzystał w większym stopniu piśmiennictwa z poszczególnych krajów, skoro sięga po

zagraniczne przykłady modelu kultury fizycznej osób niepełnosprawnych. W najnowszej wersji nie znalazły się jednak poprawione zapisy, wynikające z uwag recenzenta.

W poprzedniej recenzji dotyczącej rozdziału drugiego pt. *Podstawy rozwoju sportu osób niepełnosprawnych w Polsce* podałem, że ukazano w nim w ujęciu historycznym aspekty prawne i organizacyjne, kadrowe, materialne oraz opiekę medyczną w zakresie sportu osób niepełnosprawnych w Polsce. Na s. 49 znajdujemy niezbyt jasne zdanie dotyczące wzrostu liczby osób niepełnosprawnych w Polsce: *Warto także zwrócić uwagę, że latach 1978-1984 w wyniku pogorszenia się stanu zdrowia społeczeństwa nastąpił duży wzrost liczby inwalidów...*, bez podania danych liczbowych i przyczyn tego zjawiska. W podrozdziale poświęconym kadrze przywołani zostali tylko pionierzy rehabilitacji poprzez sport (Jan Dziedzic, Aleksander Kabsch, Mirosław Leśkiewicz, Edward Niemczyk, Zenon Piszczyński, Aleksander Roniker), natomiast Autor pominął nazwiska późniejszych najwybitniejszych trenerów, wielce zasłużonych w dorobku polskich sportowców niepełnosprawnych. Na s. 78-79 znajdują się krótkie ogólne informacje dotyczące bazy, obejmujące wyłącznie lata 2010-2014. Zabrakło natomiast danych o nakładach finansowych na sport osób niepełnosprawnych w Polsce. Ogólne informacje dotyczą także opieki medycznej, w której Autor skupił się na zasadach i w mniejszym stopniu uwzględnił szczegółowe dane dotyczące struktury i kadry medycznej oraz zasięgu tej opieki. Sledząc poprawioną wersję pracy dostrzegłem uzupełniające dane dotyczące kadry trenerskiej.

Analizując kolejny rozdział odnotowałem, że lektura trzeciego rozdziału: *Uczestnictwo polskich niepełnosprawnych ruchowo w międzynarodowej rywalizacji sportowej*. pozostawia pozytywne wrażenia poznawcze i tożsamą ocenę. Na tle interesująco ukazanej ewolucji systemu współzawodnictwa międzynarodowego (podrozdział pierwszy) oraz rozwoju igrzysk letnich (podrozdział drugi) Autor starannie zarejestrował udział i odnotował najważniejsze (medalowe) osiągnięcia polskich paraolimpijczyków w tej najważniejszej światowej imprezie sportowej. Rodzi się natomiast pytanie, czy rozdział o aktywności sportowej na forum międzynarodowym nie należało usytuować jako czwarty, za rozdziałem o ogólnopolskiej rywalizacji sportowej, która była następstwem zjawisk zaprezentowanych w rozdziale drugim. Ponadto zawody w poszczególnych krajach, także w Polsce, były naturalną areną eliminacji do kadry narodowej i stanowiły preludium przed udziałem każdego niepełnosprawnego sportowca w imprezach rangi międzynarodowej. Z satysfakcją stwierdzam, iż Autor dokonał stosownej korekty i przeniósł wcześniejszy rozdział czwarty w zalecane miejsce, natomiast rozdział trzeci został – w wyniku logicznej konsekwencji – przesunięty i w najnowszej wersji został ulokowany jako czwarty.

W ostatniej recenzji podałem, że ówczesny rozdział czwarty: *Udział osób z niepełnosprawnością ruchową w ogólnopolskiej rywalizacji sportowej*, można uznać za kluczowy w strukturze pracy, bowiem nawiązuje do głównego nurtu tematycznego i przedstawia jako egzemplifikację głównego problemu sport osób niepełnosprawnych w skali kraju w omawianym okresie. Autor ukazał sześć i pół dekady polskiej drogi ku emancypacji sportowej osób niepełnosprawnych ruchowo w skali kraju. W rozdziale brakuje jednak zestawień wszystkich centralnych imprez do 2016 roku, a szczegółowe wykazy tych imprez zostały ograniczone do lat 1998-2004, które dotyczą tabel 25-40 (s. 128-164) i zawierają szczegółowe dane zawodów na wózkach, w goalballu lekkoatletyce, łucznictwie, koszykówce, narciarstwie, pływaniu, podnoszeniu ciężarów, siatkówce, siatkówce na siedząco, strzelectwie sportowym, szachach, szermierce na wózkach, tańcu na wózkach i tenisie stołowym. Zaskakuje fakt, że Autor nie dotarł do danych z lat 2005-2016 i nie zamieścił ich w pracy. Dotyczą przecież najnowszego okresu i powinny być dostępne w zasobach tradycyjnych i elektronicznych. Ostatecznie Autor wykorzystał możliwość poprawy i zgodnie z sugestią recenzenta rozszerzył wyniki sportowe do 2015-2016 roku.

O rozdziale piątym: *Osoby zasłużone dla rozwoju sportu osób niepełnosprawnych* napisałem w recenzji, że zostali ukazani w nim zagraniczni i polscy działacze oraz wybitni sportowcy. Zauważyłem, że na s. 187 Autor pisząc o Arkadiuszu Pawłowskim podaje: *Jest prawdopodobnie najbardziej utytułowanym niepełnosprawnym polskim zawodnikiem*. W tej rangi pracy i po wykonaniu starannej analizy należało precyzyjnie określić, czy dorobek A. Pawłowskiego kwalifikuje go do tego zaszczytnego miana. Autor dokonał korekty i uznał A. Pawłowskiego za najwybitniejszego polskiego sportowca niepełnosprawnego. W rozdziale brakuje pewnej konsekwencji w zapisie imion i nazwisk sportowców, bowiem w dwóch pierwszych oraz ostatnim podrozdziale autor najpierw podaje imię i nazwisko, a w podrozdziale trzecim – nazwisko i imię. Rozdział posiada formę zestawienia biograficznego i nawiązuje swoim kształtem do części aneksowej, która w pracy nie występuje. Autor mógł wykorzystać w formie załączników zarówno biogramy, jak i liczne dokumenty z dziejów kultury fizycznej osób niepełnosprawnych, którymi dysponuje. W poprawionej wersji pracy Autor nie zastosował się do powyższych uwag, które pozostają aktualne, szczególnie szkoda, że nie utworzono załączników, grupujących cenne materiały historyczne.

Podzielam zapis odnoszący się do zakończenia, który nie stracił na aktualności w odniesieniu do historycznej formuły opracowania. Napisałem wówczas: Część opisową wieńczy zakończenie, w którym Autor zawarł, jak zapowiedział we wstępie, zwięzłe podsumowanie i dokonał oceny rozwoju sportu osób z niepełnosprawnością ruchową w Polsce w latach 1952-2016. Sformułował dojrzałą ocenę głównych aspektów procesu rozwoju

tej ważnej formy ruchu sportowego w Polsce w okresie dwóch systemów społeczno-politycznych i ekonomicznych. Wykazał znaczenie aktywności ruchowej, w tym zwłaszcza sportu w rehabilitacji medycznej i społecznej osób niepełnosprawnych. Przywołał główne organizacje, które w skali kraju krzewiły ideę kultury fizycznej w niepełnosprawności i tworzyły ramy organizacyjne ruchu paraolimpijskiego. Można było ewentualnie zestawić i porównać zasięg i dorobek sportu osób z niepełnosprawnością ruchową w Polsce z adekwatnymi danymi z innych krajów. W świetle przytoczonych walorów zakończeniu należy wystawić pozytywną notę, bowiem efektownie wieńczy część opisową pracy. W nowej wersji zakończenie zostało poszerzone i dodatkowo obejmuje także wnioski końcowe.

Aktualny pozostaje zapis w poprzedniej recenzji dotyczący przypisów, których liczba wzrosła z 312 do 335. Czytamy tam, że przypisy tworzą integralny element tekstu i występują w postaci dokumentacyjnej. Zostały starannie przygotowane i podane w pełnej wersji w całej pracy. Szkoda, że Autor pozbawił się możliwości zastosowania odnośników rzeczowych, uszczegółowiając i rozszerzając w ten sposób zapisy z niektórych partii tekstu, np. mógł zamieścić wybrane noty biograficzne bohaterów ukazanych wydarzeń. Na uwagę zasługuje fakt, iż istotną część przypisów stanowią materiały źródłowe i opracowania pochodzące z zasobów Internetu. Skłania to do ogólniejszego spostrzeżenia o wzrastającej pozycji netografii w opracowaniach z zakresu najnowszej historii kultury fizycznej.

W poprzedniej recenzji doceniłem bibliografię, skrupulatnie sporządzoną według klasycznego wzorca, z podziałem na źródła i opracowania, która skupiała wszystkie materiały wykorzystane przez autora i wykazane wcześniej w przypisach. Ogólną strukturę bibliografii uznałem za logiczną i to zdanie podtrzymuję. Stwierdziłem jednak, że pozytywny obraz zakłóca tylko brak nazw wykorzystanych zespołów akt pochodzących z Archiwum Akt Nowych oraz artykuły zawarte w czasopismach – zestawione przypadkowo bez porządku alfabetycznego. W tym przypadku doszło do korekty, natomiast AAN nadal pozostało osamotnione bez wykazu zespołów akt.

W poprawionej wersji zostały zachowane liczne ilustracje w postaci fotografii (łącznie 95) i rycin (7) oraz obszernych tabel (40), w których zostały zawarte interesujące fakty dotyczące zawodów i wyników sportowych. Pozwoliły odciążyć tekst od setek szczegółowych danych i pozytywnie spełniły swoją rolę. Wcześniej zaznaczyłem jednak, że nie należy pisać w manierze publicystycznej: *złoto, srebro, brąz*, lecz zawsze: *złoty, srebrny, brązowy medal*. Szkoda, że autor nie uwzględnił tej prostej uwagi.

W podsumowaniu pierwszej recenzji zaznaczyłem, że lektura pracy wywołuje pozytywną refleksję dotyczącą stylu i zachowania proporcji pomiędzy informacjami ogólniejszymi i szczegółowymi. Napisałem, iż zastosowano prawidłową nomenklaturę,

odzwierciedlającą specyfikę ukazanego problemu sportu osób niepełnosprawnych w perspektywie historycznej Polski Ludowej i Trzeciej Rzeczypospolitej. Wystąpił również zapis: Obok przeważających atutów występują pewne ogólniejsze niedociągnięcia, które z pozycji recenzenta pragnę zgłosić. Autor fragmentarycznie posługuje się w pracy czasem teraźniejszym, który w opracowaniach historycznych nie powinien występować. Pojawiają się określenia *do dnia dzisiejszego*, *obecnie*, które odnoszą się zapewne do końca cezury czasowej, czyli do 2016 roku. Jednak na s. 62 spotykamy określenie: *według stanu w 2020 roku...*, co znacząco wykracza poza ramy czasowe pracy. Na s. 62-63 znajduje się tabela, która zawiera zestawienie klubów „Start” z 2019 roku, a zatem także poza cezurą końcową. Brakuje natomiast wcześniejszych danych. Zaznaczone w poprzedniej recenzji powyższe niedociągnięcia zostały poprawione.

Dokonując generalnej oceny pracy uznałem przewagę jej wartości nad zaznaczonymi ułomnościami konkludując: Przytoczone usterki nie mają wpływu na całokształt generalnie pozytywnej oceny pracy doktorskiej mgr Rafała Wilka. Ukazanie rozwoju sportu osób z niepełnosprawnością ruchową było zadaniem trudnym, bowiem problem badawczy dotyczył licznej społeczności, w okresie niemal siedmiu dekad, w granicach całego państwa polskiego. Doktorant dokonał pełnej analizy ruchu sportowego wśród osób niepełnosprawnych na szerokim tle licznych uwarunkowań historycznych, łącznie ze zmianą ustrojową Polski po 1989 roku. Powstała monografia ważnej sfery życia społeczno-kulturowego kraju, która wydobyla z kręgu zapomnienia heroiczny wysiłek wielu osób niepełnosprawnych, bohaterów opisywanych wydarzeń. Odśloniła ogrom interesujących faktów z dziejów kultury fizycznej w Polsce. Przebija z niej autentyzm wynikający z wykorzystania dostępnych materiałów źródłowych oraz wieloletnich, osobistych doświadczeń autora. Praca wypełnia istotną lukę w historiografii kultury fizycznej i rozwiązuje problem badawczy w postaci dokonania pełnej analizy historycznej procesu rozwoju ruchu sportowego osób z niepełnosprawnością ruchową w Polsce w latach 1952-2016. Dzisiaj także podpisuję się pod wyrażoną wcześniej oceną.

Mogę zatem powtórnie stwierdzić, że na podstawie gruntownej analizy poprawionej rozprawy doktorskiej uważam, że odpowiada ona kryteriom stawianym pracom z zakresu nauk o kulturze fizycznej i zgodnie z obowiązującym prawem wnioskuję do Rady Naukowej Instytutu Nauk o Kulturze Fizycznej Uniwersytetu Szczecińskiego o dopuszczenie mgr Rafała Wilka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

